

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Дика Н.М.

Інститут післядипломної педагогічної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка

У статті висвітлено проблему формування мовної особистості учня загальноосвітнього навчального закладу в умовах реалізації концепції Нової української школи. Проаналізовано різні концепції і підходи до тлумачення мовної особистості. Обґрунтовано основні аспекти поліфункціональності мовної особистості, враховано розвиток предметних і ключових компетентностей. Охарактеризовано особливості компетентнісного підходу до освітнього процесу. Подано приклади різнорівневих вправ і завдань з української мови компетентнісного спрямування.

Ключові слова: мовна особистість учня, модернізація освіти компетентнісний підхід, компетентність, освітній процес.

Постановка проблеми. Мовна освіта – фундамент пізнавально-творчої діяльності особистості. Особливою умовою сьогодення є не теоретизація процесу навчання, а формування так званих соціальних навичок (англ. «soft skills»). Сьогодні не може бути багатовідсоткового розриву між фактами: «Я володію навичками ХХІ століття», «Я формую їх у тих, кого навчаю». Тому, запропонована Міністром освіти і науки Лілією Гриневич концепція нової української школи, спрямована на ті компетентності, які будуть потрібні сучасній людині у ХХІ столітті, а це потребує реформування змісту освіти, трансформації держстандартів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині дослідники різних галузей (психології – О. Анісімов, І. Семенов, Ю. Степанов та ін.; філософії – В. Біблер, І. Ладенко, О. Спіркін та ін.; лінгвістики – Ю. Караулов, В. Карасик, С. Єрмоленко, Л. Мацько, Ф. Бацевич та ін.; лінгводидактики – А. Богуш, Н. Будій, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, О. Кучерук, І. Кучеренко, О. Куцевол, Л. Мамчур, М. Пентилюк, О. Потапенко, С. Омельчук, О. Семенов, Т. Симоненко, Л. Струганець, В. Мельничайко та ін.; педагогіки – О. Комар, В. Краєвський,

В. Сластьонін, О. Савченко та ін.) все частіше звертаються до тлумачення поняття мовної особистості, що засвідчує намагання сучасної науки в контексті мовної особистості виокремити феноменальність людини.

На сучасному етапі у публікаціях особлива увага науковців, методистів, вчителів-словесників звертається на ґрунтовну філологічну підготовку учнів шкіл нового типу. Висвітлено чимало порад, практичних рекомендацій щодо вивчення мовного матеріалу (О. Глазова, О. Горошкіна, С. Караман, Л. Мацько, Л. Мамчур, С. Омельчук, М. Пентилюк, Г. Шелехова та ін.), що стали основою для навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Однією з проблем сучасної лінгводидактики є формування мовної особистості, спроможної на соціальну адаптацію і репрезентацію власної індивідуальності засобами рідної мови. У контексті нової української школи провідною стає необхідність у підготовці грамотної людини з належним рівнем лінгвістичної компетентності, що ґрунтується на системі знань про мову, одиниці мови всіх рівнів (фонетичного, лексичного, словотворчого, морфологічного, синтаксичного),

які використовуються як будівельний матеріал для породження та розпізнавання висловлювань, а також правил оперування ними. Пошук шляхів оптимізації формування мовної особистості учня загальноосвітнього навчального закладу в умовах реалізації концепції Нової української школи ще не був предметом спеціального дослідження, тому і зумовив вибір нашої статті.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей формування мовної особистості учня загальноосвітнього навчального закладу в умовах реалізації концепції Нової української школи.

Досягнення мети потребувало вирішення таких завдань:

1. проаналізувати рівень висвітлення досліджуваної проблеми у наукових працях;
2. охарактеризувати особливості формування мовної особистості учня загальноосвітнього навчального закладу в умовах реалізації концепції Нової української школи;
3. окреслити практичну реалізацію формування мовної особистості учня загальноосвітнього навчального закладу;
4. синтезувати результати дослідження у висновках.

Виклад основного матеріалу. «Центральне місце в системі освіти належить середній школі. На відміну від університету, в школі ще можна вирівняти дисбаланс у розвитку дітей. Світогляд закладається саме в сім'ї та школі. У школі формується особистість, її громадянська позиція та моральні якості. Тут вирішується, чи людина захоче і чи зможе навчатися впродовж життя» [5, 7]. Робота над формуванням мовної особистості учня в загальноосвітньому навчальному закладі має бути систематичною, послідовною, структурною і базується на поєднанні теоретичного матеріалу з практичним. Зрозуміло, що мовна особистість – це поняття багатоаспектне, для успішного формування якого потрібно враховувати всі зміни, які відбуваються в освітньому процесі.

«Метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності» [5, 7].

У лінгвістиці і лінгвокультурології поняття мовної особистості ґрунтовно висвітлено в працях Ф. Бацевича, В. Карасика, Ю. Караулова, С. Єрмоленко, Л. Мацько, Л. Струганець та інших.

Це зокрема стосується рівневої структури формування мовної особистості, яку умовно можна розшарувати на такі пласти, що забезпечують (рис. 1).

Мовна особистість поняття багатоаспектне, а тому для успішного її формування враховуємо усі її структурні елементи. В. Карасик [3, с. 70] зазначає, що до найважливіших аспектів мовної особистості належать такі (рис. 2).

Новим концептуальним напрямом сучасної освіти в Україні є компетентісний підхід до формування її змісту й визначення технологій. Важливість такого підходу посилюється його спрямуванням на покращення якості осві-

ти, сприяння входженню в соціум, забезпечення умов для його реалізації.

Головна відмінність компетентісного підходу, яка відрізняє його від інших підходів, це його інструментальність. Життєва компетентність – це орієнтир для розбудови інноваційного загальноосвітнього навчального закладу (школи життєвої компетентності) та організації в ньому навчально-виховного процесу. Необхідно виокремити такі домінанти компетентісного підходу до середньої освіти (рис. 3).

Рис. 1. Рівнева структура формування мовної особистості

Мовна особистість	<i>органічна можливість навчатися мовному спілкуванню;</i>
	<i>комунікативна потреба, спрямована на адресата, співбесідника, колектив;</i>
	<i>комунікативна компетентія як вироблене вміння до мовного спілкування;</i>
	<i>мовна свідомість як активне вербальне відображення у внутрішньому світі зовнішнього;</i>
	<i>мовленнєва поведінка як усвідомлена і неусвідомлена система вчинків, що розвивають характер і образ.</i>

Рис. 2. Аспекти поняття «мовна особистість»

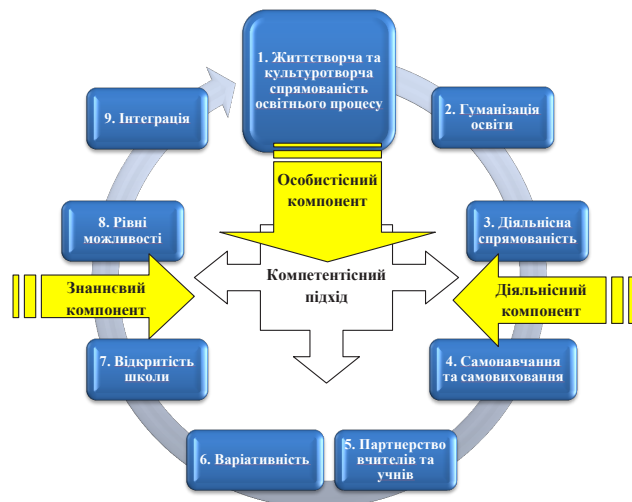

Рис. 3. Домінанти компетентісного підходу в середній освіті

У пояснювальній записці осучасненої програми зазначається: «Визнання компетентісного підходу провідним у навчанні передбачає формування не лише предметної, а й ключових компетентностей, зміщення акцентів зі знанневого на діяльнісний освітній результат. З огляду на суть зазначеного підходу, знання мають бути інструментом у розв'язанні життєвих проблем, засобом особистісного розвитку, соціалізації учнів, успішного професійного становлення та облаштування

особистого життя. Тому зміст навчального матеріалу визначено з огляду на користь, потрібність його за межами школи.

Нині переходимо від безмірного споживання інформації чи знань до їх відбору та фільтрації. Цінним стає фокус уваги, відсіювання зайвого, вміння перебувати «тут і тепер», приймати рішення усвідомлено.

І тому в топ 10 пріоритетних навичок у 2020 році входить критичне мислення, розвиток емпатії, креативність, ініціативність, творчість, уміння вирішувати проблеми, логічне обґрунтування позиції, здатність працювати в команді. Актуальним у школі стає сократівський метод навчання, або «філософія для дітей», що навчає концентруватись на формуванні суджень.

Кардинально переосмислено поняття «помилки». Сьогодні помилка – цінний досвід, а не причина занижувати оцінку. Трендом нашого часу є свобода вибору. Ми маємо змогу вибирати час навчання, свій темп освоєння матеріалів, підручники. Найефективнішим способом навчання стає навчання запитаннями. Коуч стимулює думати, направляє, оптимізує процес, але відповіді шукає сам учень. Учитель формує в учнів вміння вчитися (метакогніція: вчитися, як стати ефективним учнем). Все більше учнів замислюються, як вони вчать, як правильно навчатися і що треба робити для того, щоб навчатися краще. Половина професій в теперішній час може змінитися впродовж 20 років.

Наводимо приклади різнорівневих вправ і завдань з української мови компетентнісного спрямування, які сприяють формуванню мовної особистості учня загальноосвітнього навчального закладу:

1. Складіть за алфавітом список учнів-екскурсантів (дівчат і хлопців) для розселення в готелі по 4 особи в кімнаті.

Кучережка Ольга, Бондаренко Іван, Кияниця Олег, Чус Олена, Бонар Сергій, Степанченко Наталія, Артеменко Софія, Васьківська Катерина, Сиротюк Олександр, Гончаренко Інна, Філімоненко Володимир, Третиниченко Леонід, Склярова Тетяна, Бабич Олексій, Ханенко Маргарита.

Список учнів СШ № _____ м. _____ для розселення в готелі	
Хлопці	Дівчата
Кімната 1	Кімната 2

2. Вітальних листів учителька одержала чимало. Укажіть рядок, що містить лексичну помилку.

- А) відповіли знайомим із Молдови;
- Б) подякували друзям із Білорусії;
- В) надіслали відповідь на привітання з Угорщини;
- Г) зі знайомими з Румунії поспілкувалися через скайп.

Варто звернути увагу учнів на правильне написання власних назв, для цього можна запропонувати їм проаналізувати правильні й не-

правильні приклади вживання назв держав, наприклад, як на таблиці (див. рис. 4).

НЕПРАВИЛЬНО *	ПРАВИЛЬНО
Білорусія	Білорусь
Венгрія	Угорщина
Германія	Німеччина
Словакія	Словаччина
Молдавія	Молдова
Турція	Туреччина
Польща	Польща
Румунія	Румунія
Великобританія	Велика Британія

Рис. 4.

3. Виберіть потрібне слово.

Вступники подають (наступні, такі) документи _____

Іспити (складені, здані) успішно _____

Учнів (познайомили, ознайомили) з творчістю поета _____

Мова (йде, йдеться) _____

На дорогах сьогодні (ожеледь, ожеледиця) _____

Слухаймо (платівку, пластинку) _____

4. Утворіть чоловічі та жіночі імена по батькові, поставте їх у формі кличного відмінка:

Марія, Гордій; Світлана, Микола; Святослав, Ігор; В'ячеслав, Юрій.

5. Установіть відповідність між ініціативними словами та їх українськими відповідниками:

1) гіпотетичний	А) рішучий
2) герметичний	Б) поважний
3) респектабельний	В) припущений
4) радикальний	Г) непроникливий

6. Підкресліть потрібне слово (форму слова).

Виключення чи виняток із правила? _____

Вулиця Марко Вовчок чи Марка Вовчка? _____

Вийти в новому пальто чи пальті? _____

7. Відредагуйте сполуки слів.

Сполука слів	Редакція
Любимий учбовий заклад	
Вдало здати іспити	
Рахуватися з думкою інших людей	
Не вмішуватися в сторонні справи	

Висновки. Отже, освітній процес в Новій українській школі реалізується на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти, тому максимально враховуватимуться права дитини, її здібності, потреби та інтереси, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму. Відтак, мовна особистість – це узагальнений образ носія мовної свідомості, мовних знань, умінь і навичок, мовних здатностей і здібностей, мовної культури, мовних традицій і мовної моди. Концепція Нової української школи зобов'язує вчителя-словесника стати яскравою особистістю, інтелектуальною й інтелігентною, шляхетною і чутливою, відкритою до нових знань і вмінь, майстерно передавати ці знання і вміння учням.

Список літератури:

1. Дика Н. М. Засвоєння лінгвістичних понять під час вивчення граматики як аспект формування мовної особистості / Н. М. Дика // Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка: зб. наук. пр. – К.: Київ. ун-т. ім. Б. Грінченка, 2016. – № 25. – С. 119–125.
2. Дика Н. М. Реалізація концепту мовної особистості у сучасній лінгводидактиці / Н. М. Дика // Педагогічний процес: теорія та практика, 2016. – № 2. – С. 32–36.
3. Карасик В. И. Язык социального статуса / В. И. Карасик. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2002. – 334 с.
4. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – 6-е изд. – М.: Изд-во ЛКИ, 2007. – 264 с.
5. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (<http://mon.gov.ua/Новини%202016/12/05/konczepczija.pdf>).
6. Мацько Л. І. Українська мова в освітньому просторі: Навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» / Л. І. Мацько. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 607 с.
7. Bates E., Devescovi A., D'Amico S. Processing complex sentences: A cross-linguistic study / E. Bates, A. Devescovi, S. D'Amico // Language and Cognitive Processes, 1999, № 14(1), 69–123. DOI: 10.1080/016909699386383.

Дикая Н.М.

Институт последипломного педагогического образования
Киевского университета имени Бориса Гринченко

ФОРМИРОВАНИЕ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ УЧЕНИКА ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ В УСЛОВИЯХ РЕАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПЦИИ НОВОЙ УКРАИНСКОЙ ШКОЛЫ

Аннотация

В статье освещена проблема формирования языковой личности ученика общеобразовательного учебного заведения в условиях реализации концепции Новой украинской школы. Проанализированы различные концепции и подходы к толкованию языковой личности. Обоснованы основные принципы становления полифункциональности языковой личности. Охарактеризованы особенности компетентного подхода к образовательному процессу. Приведены примеры упражнений и заданий по украинскому языку на компетентностной основе.

Ключевые слова: языковая личность ученика, модернизация образования компетентностный подход, компетентность, образовательный процесс.

Дика N.M.

Institute of Postgraduate Pedagogical Education
Borys Grinchenko Kyiv University

FORMATION OF LINGUISTIC PERSONALITY OF THE STUDY OF THE GENERAL EDUCATIONAL INSTITUTION IN CONDITIONS OF IMPLEMENTATION OF THE CONCEPT OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Summary

The article deals with the problem of formation of the linguistic personality of a student of a comprehensive educational institution in the context of the implementation of the concept of the New Ukrainian School. Different concepts and approaches to the interpretation of the linguistic personality are analyzed. The basic principles of formation of polyfunctionality of linguistic personality are substantiated. The features of the competent approach to the educational process are characterized. Examples of exercises and tasks from the Ukrainian language are provided on a competent basis.

Keywords: student's linguistic personality, modernization of competence competence, competence, educational process.